

УДК 39 (477)

МЕТОДИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ЖАНРУ ДУМ)

Марина ГРИМИЧ

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник
відділу культурологічних досліджень НДІУ

Анотація. У статті на прикладі епічного жанру дум продемонстровано, як працюють методи класифікації та систематизації в фольклористиці. Власне, теорія і практика застосування згаданих методів пов'язана з історією видання фольклорних текстів.

Ключові слова: метод класифікації, метод систематизації, українська фольклористика, думи.

МЕТОДЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ И КЛАССИФИКАЦИИ В УКРАИНСКОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ (НА ПРИМЕРЕ ЖАНРА ДУМ)

Марина ГРИМИЧ

доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник
отдела культурологических исследований НИИУ

Аннотация. В статье на примере эпического жанра дум продемонстрировано, как работают методы классификации и систематизации в фольклористике. Собственно говоря, теория и практика применения упомянутых методов связана с историей издания фольклорных текстов.

Ключевые слова: метод классификации, метод систематизации, украинская фольклористика, думы.

METHODS OF SYSTEMATIZATION AND CLASSIFICATION IN UKRAINIAN FOLKLORE STUDIES (AS EXEMPLIFIED BY DUMY GENRE)

Maryna HRYMYCH

Doctor of Historical Sciences,
Leading research fellow of Cultural Studies Department of RIUS

Annotation. The article uses the dumy epic genre to demonstrate the application of classification and systematization methods in folklore studies. In fact, the theory and practice of implementation of these methods is connected to the publishing history of folklore texts.

Key words: classification method, systematization method, Ukrainian folklore studies, dumy.

© Гримич М.

У сучасних наукових дискусіях – на конференціях чи в соціальних мережах – учасники часто нарікають на те, що із збільшенням кількості спеціалістів у певних галузях знань знижується загальна культура досліджень. Одним із головних і найбільш яскравих показників якості дослідницької праці є робота автора з першоджерелами. В свою чергу якість роботи з першоджерелами напряму залежить від того, наскільки добре упорядкований першоджерельний матеріал. Це упорядкування ведеться методами класифікації (групування об'єктів за певними спільними ознаками в один клас) і систематизації (об'єднання груп класів в єдину систему). Таким чином, актуальність винесеної в назву статті проблеми з часом не зменшується, а збільшується, відповідно до того, як лавиноподібно, дякуючи майже необмеженим можливостям технічного прогресу, зростають обсяги першоджерельного матеріалу в різних галузях знань.

У цій статті автор має намір на прикладі лише однієї науки (фольклористики) і лише одного жанру уснопоетичної словесності (дум) продемонструвати історію застосування згаданих двох методів.

Питання «Як упорядкувати зібраний польовий чи архівний матеріал? Як розбити його на категорії? Які є категорії та класи всередині певного фольклорного жанру чи групи артефактів матеріальної і духовної культури?» стояли перед українською фольклористикою та етнографією ще з часів зародження цих наук на початку XIX ст. Вироблення принципів класифікації та систематизації дум завжди було як а) практичною проблемою, з якою стикався кожен видавець (укладач, редактор збірників) дум, так і б) актуальною дослідницькою темою.

Перша в історії української фольклористики наукова праця про методичні принципи видання дум належить Амвросію Метлинському [19], який є і одним із перших упорядників збірника українських народних пісень [23]. Узагалі ж якщо подивитися на історію української фольклористики, то активізація обговорення питання класифікації та систематизації дум завжди була пов'язана з черговим виданням українського епосу. Так, скрупульозний аналіз методики публікацій дум належить Катерині Грушевській. У своєму дослідженні, що передує її фундаментальному академічному виданню думового епосу [29, 30], вона звернула увагу на те, що історія дум – це головним чином історія кристалізації значення цього терміна, виділення окремої назви для тих творів, які не підходили під поняття звичайної пісні [2, с. XIV]. І справді: протягом XIX ст. шляхом спроб і помилок відсіювалося те, що не вкладалося в рамки жанру дум (напр., історичні пісні), пропонувалися різні типи «приведення [ix] в стрункий порядок» [20, с. XIV] і «системи розподілу» текстів [20, с. XIV], а разом з тим вироблялися принципи документування (паспортизації) та інформаційно-довідкового супроводу (примітки, коментарі) дум, тобто формувалася метамова.

У 1980-х роках, коли виникла потреба нового академічного видання українських дум, протягом декількох десятиліть у відділі фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. Далі – ІМФЕ) здійснювалася велика організаторська і наукова робота. Величезних зусиль докладали до його

реалізації О. Дей, С. Мишанич, М. Пазяк, М. Дмитренко. Філологи-фольклористи працювали в «зв'язці» з фольклористами-музикознавцями О. Правдюком, С. Грицою, О. Іваницьким. У ході роботи над майбутнім виданням з'явилось ряд ґрунтовних публікацій, у яких розглядалися питання систематизаційно-класифікаційних принципів [1, 3, 4, 9, 16, 18, 21, 22].

Перш ніж представити своє бачення історії, теорії та практики систематизації та класифікації дум, хотілося б підкреслити, що думи займають досить ізольоване місце в системі епічних традицій народів Європи та Азії. Це жанр порівняно невеликої епічної форми (одна дума укладається в текст розміром від декількох десятків до декількох сотень рядків). При цьому сюжетні типи дум не відзначаються особливою розгалуженістю і різноманітністю мотивів, а також не вирізняються наявністю епічних героїв та їх антагоністів. У них мало дії, тексти досить статичні, дійові особи або здійснюють втечу або вмирають, або вирушають на війну або повертаються, іноді вихваляються. У думах майже всі страждають і каються у вчинених гріхах. У текстах майже відсутній героїчний аспект (у тому вигляді, в якому він присутній у богатирських епосах), зате сильно виявляється рефлексуючий або, як писав М. Рильський [26, с. 7], ліричний елемент. Якби не своєрідна форма (речитативний ритм, нерівноскладовість рядків, відсутність строф, а замість того наявність «уступів» (термін народний, кобзарський) або «періодів» і «тирад» (терміни Ф. Колесси [13, с. 1]), а також імпровізаційна манера, то їх можна було б кваліфікувати як епічні пісні, а ще точніше, як світські псалми. Власне кажучи,

термін «дума» – метамовний, самі ж виконавці називали ці твори «піснями» або «псалмами». Саме тому довгий час існувала практика публікації дум разом з історичними піснями, причому спочатку змішано, а в ХХ ст. вже окремо.

Виходячи з перерахованого вище, систематизувати думи, здавалося б, досить просто. Але навіть при цьому історія їх видання пропонує кілька типів групування текстів.

1. *Довільне розташування текстів.*

Виникає питання, чи можна це вважати системою (і відповідно сам процес – систематизацією), якщо думи розташовуються у вільній послідовності, залежно від особистих преференцій укладача. Цей тип можна виявити не лише в публікаціях ХІХ ст., коли тільки вироблялися рамки самого жанру, зокрема у збірках М. Цертелева [24], П. Лукашевича [17], Б. Грінченка [7], а й у ХХ ст. Причому його використовували укладачі, яким ніяк не можна дорікнути в невмінні систематизувати [27].

2. *Історичний принцип.* Думи групуються за хронологією подій, зображених у них.

Уперше він був застосований Амвросієм Метлинським у виданні «Народні південноруські пісні», хоча і не зовсім у чистому вигляді. У його збірці думи розташовані у двох розділах: «Песни и думы нравственно-поучительные» (сюди увійшла лише одна дума – про вдову та сина) і «Думы и песни былевые», причому в останньому дотримана історична послідовність: I. До часів козацтва (тут дум немає); II. З часів козацтва до Унії (дума «Про Дмитра Самійленка-Коломійця», пізніше визнана як фальсифікат); III. Від Унії до Богдана Хмельницького («Про Хвеська Кганжу Андибера»); IV. З часів

Богдана Хмельницького («Про Хмельницького та Барабаша»; «Про Хмельницького та Василя Молдавського»; «Про Хмельницького Богдана смерть»; «Про Івана Богуна»); V. Від часів Богдана Хмельницького до початку XVIII ст. («Про Івася Вдовиченка»); VI. Від початку до кінця XVIII ст.; VII. Пісні побутові («былевые») невідомих часів («Про сестру та брата»; «Про смерть Хведора Безродного», «Про смерть трьох братів» (Самарських. – М. Г.)¹).

Історичний підхід у чистому вигляді був застосований В. Антоновичем і М. Драгомановим у їхньому збірнику [8], до двох томів якого увійшли всі видані за попередні 50 років тексти українських дум та історичних пісень, а також нові записи. Щоб упоратися з таким обсягом матеріалу, дослідникам знадобилася добре продумана система. Участь у проєкті В. Антоновича визначила вибір шляху: упорядкування фольклорного матеріалу здійснено на основі історико-хронологічного принципу (1. Песни века дружинного и княжеского. 2. Поэзия казацкого века. 3. Песни века гайдамацкого. 4. Песни века рекрутского и крепачского. 5. Песни про волю). Думи увійшли в другу частину. Так, у відділі першому першої частини, який називається «Боротьба з татарами і турками», вони розташувалися в такому хронологічному порядку: «Плач невільників в турецькій неволі», «Плач невільника у турків про викуп», «Зруйнування бурею корабля», «Втеча трьох братів із неволі турецької з Азова», «Поединок козака Голоти з татариним», «Олексій Попович і буря на Чорному морі», «Втеча Самійла Кішки з турецької

неволі», «Маруся Богуславка звільняє козаків із турецької неволі», «Івана Богуславця звільнено туркенею», «Смерть Федора Безрідного», «Смерть козаків біля річки Самари». Історичну хронологію розташування дум В. Антоновичем, одним з найкращих українських істориків, можна вважати найбільш переконливою та історично обґрунтованою.

Подібним – історико-хронологічним – шляхом пішов М. Костомаров [15], але орієнтуючись не на схему Антоновича–Драгоманова, а на періодизацію Метлинського.

Ф. Колесса у своєму виданні «Українські народні думи, їх історичний відклад, наверхствоване, зміст і форма» [14] так само прийняв рішення використати історичний підхід, хоча в його системі також є місце і для «навчаючих» дум. У передмові він пише про два цикли («дві верстви») дум [13, с. 1]. У найдавніший цикл («старшого складу»), якому він дав назву «Про боротьбу з Турками і Татарами», в «невольницькі» і «навчаючі» потрапило 20 дум. Відразу ж впадає в очі невідповідність історичних уявлень В. Антоновича і Ф. Колесси. У музикознавця серед найстародавніших відсутня «Дума про Азовських братів», яку В. Антонович відносить до найраніших (історичний період кінця XV – XVI ст.). Те ж саме стосується думи про козака Голоту, яку Ф. Колесса розташовує після дум про Хмельниччину.

3. Наступний принцип систематизації дум дослідники назвали «сюжетно-тематичним» [4, с. 25]. Він характерний для радянської школи фольклористики, він також використовується в сучасному академічному виданні ІМФЕ. Відрізняється від попереднього цей підхід наявністю двох категорій: а) історичні (вар.:

¹ Назви розділів представлені так, як вони йдуть у внутрішньому текстовому блоці. У змісті кількість розділів і назви інші.

історико-героїчні думи XV–XVII ст.; або: думи часів боротьби з турками і татарами і думи про Богдана Хмельницького) та б) соціально-побутові (вар.: сімейно-побутові). У виданнях радянського періоду присутня також третя категорія – в) думи новітнього часу (про події 1905 року і думи, складені радянськими кобзарями).

Більшість упорядників, що йдуть цим шляхом систематизації, як правило, не ставлять собі за мету бути точними в історико-хронологічній послідовності. У середині кожної з категорій (а, б, в) думи розподіляються на власний розсуд упорядника. Цікаво, що майже немає розбіжностей щодо того, до якої категорії віднести той чи інший сюжет: більшість дум знайшли своє стабільне місце або серед історичних, або серед побутових. Виняток становить «Дума про Хвеська Ганжу Андибера», яка у різних збірниках мігрує то в першу (а), то в другу (б) групу. До речі, це найбільш суперечлива дума і з погляду її часової атрибуції: одні дослідники вважають її однією з найдавніших, інші ж відносять її до пізніших утворень. Ще один сюжет, який викликав суперечність щодо своєї атрибуції: Б. Кирдан у виданні [10] відніс думу про Олексія Поповича і, відповідно, пов'язану з нею «Бурю на Чорному морі» до розряду побутових, у той час як інші дослідники одноставно вважають її історичною. Російський дослідник пояснює це так: «Дума «Олексій Попович» спершу була героїчною, однак згодом стала підпорядкованою моралістичній ідеї: основний зміст думи складає каяття грішника» [11, с. 39–40]. І з цим не можна не погодитися. Якщо прийнято рішення взяти в основу систематизації тематичний принцип, а не історичний,

то саме тема і має превалювати у визначенні місця в системі, а не епоха, в якій відбувалися події.

В академічному виданні ІМФЕ редактори-упорядники проголошують свою прихильність до історико-хронологічного підходу в рамках сюжетно-тематичного принципу. Так, М. Дмитренко підкреслює у передмові, що у виданні «максимально враховано принцип хронології», при цьому резонно уточнює, що фольклор важко піддається часовій атрибуції, тому й «виникає момент умовності» [4, с. 25]. У перший том п'ятитомного видання, судячи з титулу, увійшли думи «раннього козацького періоду» (напевно, було б коректніше вжити словосполучення «думи про ранній козацький період»). «Ранні думи» формуватимуть також другий том. Ідучи за логікою автора, третій том включатиме більш пізні зразки, для упорядників це «Івась Коновченко», «Козак Голота», «Хвесько Ганжа Андибер», а також думи про Хмельниччину. Четвертий том буде присвячений соціально- та родинно-побутовим думам. М. Дмитренко попередив, що в нього можуть увійти зразки більш ранні, ніж у третій. У п'ятому томі, очевидно, будуть публікуватися мелодії. Зважаючи на сказане вище, а особливо порівнявши дану систему з системами Антоновича–Драгоманова, Колесси та Метлинського, важко погодитися, що у виданні дотримана історична послідовність розміщення текстів навіть у межах сюжетно-тематичного принципу.

4. Існують також *«авторські» системи*. Так, П. Мартиновича зовсім не турбувало питання про історичну хронологію або тематичні категорії публікованих ним дум [12]. Він розташовує їх у контексті репертуару виконавців. До речі, з

усіх видавців (вважаємо, також і з усіх дослідників) дум він найкраще володів методом емпатії, що також проявляється в його метамові (він подає назви творів так, як їх визначав сам виконавець).

Найоригінальнішою є система К. Грушевської, і, до речі, її найчастіше піддавали критиці [25; 4, с. 23]. Думи в її виданні систематизовані таким чином:

Думи невільницькі

Плачі

1. Невільники
2. Плач невільника
- Богуславці
3. Іван Богуславець
4. Маруся Богуславка
5. Сокіл

Думи про море

6. Кішка Самійло
7. Олексій Попович
8. Буря на морі
9. Розмова Дніпра з Дунаєм

Думи про степ

10. Утеча трьох братів з Азова
11. Три брати Самарські
12. Смерть козака на долині Кодимі
13. Плач Зозулі

Думи про лицарство

14. Про герць козака з татариним
15. Іван Коновченко
16. Хведір Безрідний
17. Сірчиха і Сірченки
18. Отаман Матяш
19. Веремій Волошин

Думи про Хмельниччину

20. Про Хмельницького і Барабаша
21. Битва під Корсунем
22. Оренди
23. Про Молдавський похід Хмельницького
24. Про Білоцерківщину
25. Про Івана Богуна
26. Смерть Богдана Хмельницького

Думи побутові

27. Дума про козацьке життя
28. Прощання козака з родиною
29. Про поворот сина з чужини
30. Дума про сон
31. Удова
32. Про сестру та брата.

Це найпростіша, але при цьому найбільш струнка і логічна система, її бездоганність полягає не у винаході нових категорій, а саме в системності. Як дочка видатного історика свого часу і як людина з блискучою освітою (в т.ч. історичною) Катерина Грушевська могла стати на досить слизький шлях «хронологій». Але вона навмисне цього не зробила, розуміючи їхню хисткість. Свою ж історичну освіченість і добру обізнаність із подіями, описаними в думах, вона продемонструвала в коментарях до них.

За великим рахунком, система Грушевської – це найбільш логічний варіант тематичного підходу, але вона настільки оригінальна і несхожа на всі інші, що хочеться віднести її в розряд авторських.

Завершивши розгляд принципів систематизації дум, перейдемо до історії класифікаційних принципів, які, по суті справи, є принципами упорядкування варіантів одного фольклорного твору і їх супровід паспортчиками та довідково-інформаційним апаратом.

У фольклористичній едиційній практиці існує два головних типи і різновиди представлення варіантів фольклорного твору: 1) всі варіанти публікуються повністю (як правило, за хронологією запису); 2) публікується один або кілька варіантів. Перший тип характерний для академічних фундаментальних видань; другий тип найкращим чином підходить для публікацій, розрахованих а) на широку аудиторію і що мають ознайомчу та

просвітницьку мету і б) для іншомовних видань [10, 31]. Більш старшим є другий тип: з усіх існуючих варіантів обирався один – найбільш представницький («вибираючи для кожної найкрасший, найбільш типовий і по можності повний варіант» [13, с. 1]), він публікувався повністю, а решта подавалися в скороченому, а іноді – навіть у зашифрованому вигляді.

Розуміння того, що цінність публікації фольклористичного твору полягає саме в представленні його варіантів, утверджується в українській науці поступово, паралельно з накопиченням фольклорних записів. Уперше на думовому матеріалі це було застосовано у виданні А. Метлинського, який подає варіанти або повністю, або в скороченому вигляді («не допускаючи сваволі складання пісень з декількох варіантів (розходжень), я друкував несхожі вірші варіантів окремо, вказуючи куди, тобто до яких віршів головної пісні вони відносяться <...> Якщо варіанти видавалися особливо чудовими (наприклад, дуже відрізнялися або були улюбленими піснями), то вони друкувалися повністю як зразки різної обробки однієї первісної пісні» (Переклад наш. – М. Г.) [20, с. X]). Укладач також намагається вказувати місце (повіт) і час запису.

В. Антонович і М. Драгоманов застосували свою методику представлення варіантів дум, яка деякий час використовувалася, але так і не прижилася в науці: варіанти публікувалися всі, але, за винятком «представницьких», – у зашифрованому вигляді. З приводу цього досвіду К. Грушевська писала: «Група етнографів, що працювала в Києві в 70-х роках (XIX століття. – М. Г.) <...> вигадала окрему систему скорочення варіантів,

що знайшло велике визнання в пресі і потім вживалося і в інших видавців... Але, власне кажучи, користь від цієї системи була невелика: розгадування укорочених текстів вимагало багато уваги і часу, помилки, які часто траплялися в скороченнях, роблять їх ще більш складними ... » [2, с. X].

За іншою методикою, один або кілька «зразково-показових» варіантів супроводжувалися бібліографічним покажчиком всіх інших існуючих варіантів [6, 7, 27, 28].

В Україні є тільки два видання, де всі варіанти дум публікуються повністю: Катерини Грушевської (вона охопила всі відомі їй варіанти, а також фрагменти до 1927 р. і, відповідно, 1931 р.) і розпочате видання ІМФЕ (видано лише перший том). Супровідна – документально-інформаційна – частина свідчить про якість проведеної наукової роботи. Чим вона різноманітніша й інформативніша, чим більшою кількістю рубрик (не враховуючи паспортички) вона відрізняється (текстологія, коментарі, включно з порівнянням з іншими варіантами і виконавським контекстом), тим вища наукова цінність праці.

Обидва згадані багатотомники є результатом величезної праці дослідників. І хоч перше видання було зроблене одним дослідником, а друге – колективом, але все-таки довідково-інформаційний апарат і дослідна частина К. Грушевської значно якісніша від публікації ІМФЕ, в першому томі якого, до того ж, одні тексти публікуються за першоджерелом, а інші – ні. Очевидно, це прикре непорозуміння буде виправлене в другому і наступних томах.

Не маючи можливості розглянути в цій статті всі існуючі класифікаційні

схеми збірників дум, наводимо, як приклад, лише одну, що належить К. Грушевській [2, с. XII]: 1) групування (дослідниця вживає термін «гуртування») варіантів однієї думи називається «реєстром»; 2) реєстр всіх текстів подається в хронологічному порядку їх записування; 3) варіанти думи позначаються літерою українського алфавіту (у хронологічному порядку записування): А, Б, В, Г, І; 4) тексти, виявлені після публікації реєстру, позначаються буквою того тексту, до якого хронологічно вони стоять найближче, причому ця буква подвоюється: ПП, РР, ТТ; 5) якщо дослідник хоче зафіксувати зміни в другому і наступних виданнях якогось тексту, це фіксується приєднанням до букви варіанта цифри: А¹, А²; 6) те ж саме робить упорядник, коли подає за першим видавцем варіанта дрібні доповнення до нього, записані від іншого кобзаря.

Завдання виокремлення із сукупності варіантів одного або декількох «представницьких» К. Грушевська вирішує шляхом використання поліграфічних засобів – шрифтів. Великим шрифтом друкуються «найзамітніші варіанти дум», на які упорядник хотіла б звернути увагу читача. Цим же шрифтом вона виділяє найбільш популярні, завдяки своїй красі, варіанти. Решта варіантів друкуються більш дрібним шрифтом. Найдрібнішим шрифтом укладач подає тексти, фрагменти, цікаві тільки фахівцеві. Комбіновані тексти також публікуються найдрібнішим шрифтом і позначаються останніми буквами латинського алфавіту Х, Y, Z.

Таким чином, історія систематизації та класифікації дум має свої успіхи і невдачі, але, так чи інакше, це величезний досвід десятків професійних учених. Сьогодні ця галузь української

фольклористики все ще дуже консервативна, досі побутують стереотипи, успадковані від епохи романтизму (наприклад, щира віра в те, що тим архаїчніша дума, чим давніші події, зображені в ній) і від радянських часів (дослідницька манера).

Розгляд історії дослідження лише одного, хоча і ключового, жанру українського фольклору, а саме дум, свідчить про те, що методи (прийоми) класифікації та систематизації є складовими індуктивного методу (який веде від окремишого до загального) наукового пізнання дійсності. Довіра до наукового фольклористичного тексту виникає тоді, коли його автор володіє описаними двома методами. За історичний період дослідження дум було вироблено кілька систем групування класів дум (один клас = один сюжет). Систематизація дум базується на історичному (А. Метлинський, В. Антонович та М. Драгоманов) або на тематичному (Б. Кирдан, радянські та сучасні видання ІМФЕ) принципі. Існують також оригінальні авторські системи (П. Мартинович, К. Грушевська). Назагал здійснений у цій статті аналіз показав, що одні системи дум є більш, інші – менш продуманими, логічними і виправданими, однак саме в цій різноманітності і неоднозначності і виявляється поступ науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грица С. Підготовка академічного видання найцінніших пам'яток українського фольклору – народних дум // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 6. – С. 28–37.
2. Грушевська К. Збирання і видавання дум в XIX і на початку XX віку // Українські народні думи. Т. 1 корпусу. – К.: Держ. вид-во України, 1927. – С. V–XII.
3. Дмитренко М. Перспективи видання фундаментальних фольклористичних праць

Інституту ім. М. Т. Рильського НАН України // Народна творчість та етнографія. – 2003. – №1–2. – С. 25–29.

4. Дмитренко М. Українські народні думи як феномен традиційної культури // Українські народні думи: в 5 т. – Т.1. Думи раннього козацького періоду / [упоряд.: М. К. Дмитренко та ін.; передм.: М. К. Дмитренко, С. Й. Грици; відп. ред. Г. А. Скрипник]. – Київ: [ІМФЕ НАН України], 2009. – С. 6–32.

5. Думи кобзарські / видано під доглядом Б. Грінченка. – Чернігів: Друк. «Черніг. Земства», 1897. – 107 с.

6. Думи: Історико-героїчний цикл / Упорядкув. та прим. О. І. Дея; передм. М. П. Стельмаха. – Київ: Дніпро, 1982. – 159 с.

7. Думи: Поетичний епос України / Упорядк. текстів, вступ. ст., прим. та комент. Г. А. Нудьги. – Київ: Рад. письменник, 1969. – 354 с.

8. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – Киев: Тип. М. П. Фрица, 1874–1875. – Т. 1, ч. 1. – Киев, 1874. – 336 с.; Т. 2, вып. 1, ч. 2. – 1875. – 71 с.

9. Іваницький А. Перевидання «Українських народних мелодій» К. Квітки: наукове значення і проблематика. До 125-річчя з дня народження К. Квітки // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 6. – С. 14 – 17.

10. Кирдан Б. П. Украинские народные думы (XV – нач. XVII в.) / Отв. ред. П. Г. Богатырев. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 288 с.

11. Кирдан Б. П. Думи / Кирдан Б. П. // Украинские народные думы. – С. 10–51.

12. Українські записи Порфирія Мартинювича [Зб. нар. пісень, дум, казок, оповід.] / [уклад., авт. запису та прим. П. Д. Мартинювич]. – Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира Акц. О-ва печат. и изд. дела Н.Т. Корчак-Новицкого, 1906. – 317 с.

13. Колесса Ф. Передне слово / Колесса Ф. // Українські народні думи: перше повне вид. з розвідкою, поясн., нотами і знімками кобзарів. – Львів: Вид. т-ва «Просвіта», 1920. – С. 1–6.

14. Колесса Ф. Українські народні думи: перше повне вид. з розвідкою, поясн., нотами і знімками кобзарів. – Львів: Вид. т-ва «Просвіта», 1920. – 150, VIII с.

15. Костомаров Н. История казачества в памятниках южнорусского народного творчества / Костомаров Н. // Собр. соч. – СПб., 1905. – Т. 21. – С. 693–932.

16. Малинська Н. Ю. Українські героїчні думи. – Київ, 2005.

17. Малороссийские и червонорусские народные думы и песни / Предисл. П. Лукашевича [Изд. П.А. Лукашевич]. – СПб.: Тип. Э. Праца и К°, 1836. – 170 с.

18. Матяш І. Б. Українські народні думи: дослідження, видання, виконавці. Історіографічний нарис. Бібліографічний покажчик. – Київ, 2008 – 240 с.

19. Метлинский А. Л. О собирании, приведении в порядок и приготовлении к печатанию народных песен и других произведений народной словесности // Чернигов. губерн. ведомости. – 1853. – №23. – С. 201–219.

20. [Метлинский А.] Предисловие // Народные южнорусские песни / Изд. [сост., предисл. и примеч.] А. Метлинского. – К.: Университет. типография, 1854. – С. V–XIII.

21. Мишанич С. Принципи наукового видання повного зібрання українських народних дум // Народна творчість та етнографія. – 1990. – №1. – С. 45–52.

22. Мишанич С. Текстологія видань українських народних дум // Народна творчість та етнографія. – 1989. – № 5. – С. 42–49.

23. Народные южнорусские песни / Изд. [сост., предисл. и примеч.] А. Метлинского. – К.: Университет. типография, 1854.

24. Опыт собирания старинных малороссийских песен / [Сост. и авт. предисл. Н. А. Цертелев]. – СПб.: Тип. Карла Крайя, 1819. – VI, 64 с.

25. Перетц В. Українські думи в новому виданні К. М. Грушевської // Етнограф. вісник. – 1928. – Кн. 7. – С. 73–132.

26. Рильський М. Вступне слово // Українські думи та історичні пісні / Упорядк. та

прим. М. Плісецького та передм. М. Рильського. – К.: Укрдержвидав, 1944. – С. 5–9.

27. Українські думи та історичні пісні / Упоряд. та прим. М. Плісецького; ред. та передм. М. Рильського. – Київ: Укрдержвидав, 1944. – 184 с.

28. Українські думи та історичні пісні / Упоряд. П. Д. Павлій, М. С. Родіна, М. П. Стельмах; за ред. М. Т. Рильського, К. Г. Гуслистого; вступ. ст. П. Д. Павлія. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1955. – XLVII, 660 с.

29. Українські народні думи. Т. 1 корпусу. Тексти №1–13 і вступ К. Грушевської. – К.: Держ. вид-во України, 1927. – ССХХ, 176 с.

30. Українські народні думи. Т. 2. Тексти №14–33 і передм. К. Грушевської. – Харків; Київ: Пролетар, 1931. – XXXII, 304 с.

31. Ukrainian Dumas. Editio Minor / Transl. By G. Tarnawsky and P. Kilina, Introd. N. K. Moyle. – Toronto-Cambridge: Toronto University Press, 1979. – 220 p.

REFERENCES

1. HRYTSA, S. (2004) Preparation of the Academic Edition of the Most Valuable Artifacts of Ukrainian Folklore – Folk Dumas. *Narodna tvorchist ta etnografia*. Vol. 6. pp. 28–37. [in Ukr.]

2. HRUSHEVSKA, K. (1927) Collecting and Publishing Dumas in the 19th and at the Beginning of the 20th Century. In: K. HRUSHEVSKA (ed.) *Ukrainian Folk Dumas*. Vol. 1 of corpora. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, pp. V–XII. [in Ukr.]

3. DMYTRENKO, M. (2003) Fundamental Folklore Editions of the M. T. Rylskyi Institute of National Academy of Sciences: Perspectives of Publishing. *Narodna tvorchist ta etnografia*. Vol. 1–2. pp. 25–29. [in Ukr.]

4. DMYTRENKO, M. (comp.) (2009) Ukrainian Folk Dumas as a Phenomenon of Traditional Culture. In: *Ukrainian Folk Dumas in 5 Vols*. Vol. 1: *Dumas of the Early Cossack Period*. Kyiv, pp. 6–32. [in Ukr.]

5. HRINCHENKO, B. (ed.) (1897) *Kobzar Dumas*. Chernihiv: Drukarnia «Chernihivskoho zemstva», 107 p. [in Ukr.]

6. DEI, O. (comp.) (1982) *Dumas: Historical-Heroic Cycle*. Kyiv: Dnipro, 159 p. [in Ukr.]

7. NUDHA, H. (ed.) (1969) *Dumas: Poetical Epos of Ukraine*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk, 354 p. [in Ukr.]

8. ANTONOVYCH, V. & DRAHOMANOV, M. (eds.) (1874, 1875) *Historical Songs of the Little Russian People with the Explanations by V. Antonovych and M. Drahomanov*. Vol. 1, part 1. Kiev: Tipografia M. P. Fritsa, 336 p.; Vol. 2, part 2. Kiev: Tipografia M. P. Fritsa, 71 p. [in Ukr. & Rus.]

9. IVANYTSKYI, A. (2005). The Second Edition of «Ukrainian Folk Melodies» by K. Kvitka: Scientific Value and Topics. Dedicated to the 125th Anniversary of K. Kvitka. *Narodna tvorchist ta etnografia*. Vol. 6. pp. 14–17. [in Ukr.]

10. KIRDAN, B. (ed.) (1962). *Ukrainian Folk Dumas (the 15th – the Beginning of the 17th Century)*. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR, 288 p. [in Rus.]

11. KIRDAN, B. (1962). Dumas. In: *Ukrainian Folk Dumas (the 15th – the Beginning of the 17th century)*. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR, pp. 10–51. [in Rus. and Engl.]

12. MARTYNOVYCH, P. (ed.) (1906). *Ukrainian Records by Porfyrii Martynovych*. Kiev: Tipografia Imperatorskoho universiteta sv. Vladimira, 317 p. [in Ukr.]

13. KOLESSA, F. (1920) Introduction. In: F. KOLESSA (ed.) (1920) *Ukrainian Folk Dumas: First Complete Edition*. Lviv: Vydavnytstvo tovarystva «Prosvita», pp. 1–6. [in Ukr.]

14. KOLESSA, F. (ed.) (1920) *Ukrainian Folk Dumas: First Complete Edition*. Lviv: Vydavnytstvo tovarystva «Prosvita», 150, VIII p. [in Ukr.]

15. KOSTOMAROV, N. (1905). History of Cossacks in South-Russian Heritage of Folk Art. In: *Collected Edition*. Vol. 21. St. Petersburg, pp. 693–932. [in Rus.]

16. MALYNSKA, N. (2005) *Ukrainian Heroic Dumas*. Kyiv. [in Ukr.]

17. LUKASHEVYCH, P. (ed.) (1836) *Little Russian and Galician Folk Dumas and Songs*. St. Petersburg: Tipografiya E. Pratzha, 170 p. [in Rus.]

18. MATIASH, I. (2008) *Ukrainian Folk Duma: Research Papers, Editions, Performers. Historiographical Essay. Bibliographical Guide*. Kyiv, 240 p. [in Ukr.]

19. METLINSKIY, A. (1853) On Collection, Systematization, and Prepress Preparation of Folk Songs and Other Folklore Works. *Chernigovskiy gubernskiy vedomosti*. Vol. 23. pp. 201–219. [in Rus.]

20. [METLINSKIY, A.] (1854) Introduction. In: A. METLINSKIY (ed.) *Folk South-Russian Songs*. Kiev: Universitetskaya tipografiya, pp. V–XIII. [in Rus.]

21. MYSHANYCH, S. (1990) Complete Collection of Ukrainian Folk Duma: Principles of Scientific Publishing. *Narodna tvorchiist ta etnografiia*. Vol. 1. pp. 45–52. [in Ukr.]

22. MYSHANYCH, S. (1989) Textology of Ukrainian Folk Duma Editions. *Narodna tvorchiist ta etnografiia*. Vol. 5. pp. 42–49. [in Ukr.]

23. METLINSKIY, A. (ed.) (1854) *Folk South Russian Songs*. Kiev: Universitetskaya tipografiya. [in Rus.]

24. TSERTELEV, N. (ed.) (1819) *Experience of Collecting Old Little Russian Songs*. St. Petersburg.: Tipografiya Karla Kraya, VI, 64 p. [in Rus.]

25. PERETS, V. (1928) Ukrainian Duma in the New K. M. Hrushevskaya's Edition. *Etnohrafichniy visnyk*. Vol. 7. pp. 73–132. [in Ukr.]

26. RYLSKYI, M. (1944) Introduction. In: M. PLISETSKYI & M. RYLSKYI (eds.) (1944) *Ukrainian Duma and Historical Songs*. Kyiv: Ukrderzhvydav, pp. 5–9 [in Ukr.]

27. PLISETSKYI, M. & RYLSKYI, M. (eds.) (1944) *Ukrainian Duma and Historical Songs*. Kyiv: Ukrderzhvydav, 184 p. [in Ukr.]

28. PAVLIY, P., RODINA M., STELMAKH M. (comps.), RYLSKYI, M., HUSLYSTYI K. (eds.) (1955) *Ukrainian Duma and Historical Songs*. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR, XLVII, 660 p. [in Ukr.]

29. HRUSHEVSKA, K. (ed.) *Ukrainian Folk Duma*. Vol. 1 of corpora. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, CCXX, 176 p. [in Ukr.]

30. HRUSHEVSKA, K. (ed.) (1931) *Ukrainian Folk Duma*. Vol. 2. Kharkiv; Kyiv: Proletar, XXXII, 304 p. [in Ukr.]

31. TARNAWSKY, G. & SILINA, P. (transl.) (1979) *Ukrainian Duma. Editio Minor*. Toronto-Cambridge: Toronto University Press, 220 p. [in Engl.]

M. Hrymych

**Methods of Systematization and Classification in Ukrainian Folklore Studies
(as Exemplified by Duma Genre)**

Abstract

One of the main and most important quality indicators of research is the author's work with the original sources. Primarily, the researcher organizes them with the help of two methods: classification (grouping objects with common features in one class) and systematization (grouping classes in a single system). Duma is a key Ukrainian folklore genre; it holds an isolated place in the world's epic tradition. Duma texts are relatively short, plots are not very diverse, and the number of epic heroes and their antagonists is restricted. Despite duma's seeming simplicity, it is not easy to classify and systematize the works of this genre.

During the existence of Ukrainian folklore as a science, several approaches for grouping duma classes (one class = one plot) were introduced. They are, namely, historical (A. Metlinskiy, V. Antonovych, M. Drahomanov, etc.) and thematic ones (Soviet period and modern-time IMFE editions). The historical approach was implemented by different researchers in different ways, revealing contradictions between historical views of the authors. The system of V. Antonovych and M. Drahomanov is the most convincing in terms of historical chronology. Some research linguists have a false understanding of duma

chronology, considering that a дума is as archaic as the events it depicts. The thematic systematization of dumasy has its own problems. For example, the дума about Hvesko Andyber turned out to be the most problematic in terms of its chronological and thematic attribution.

Besides historical and thematic, there is also original authorial systematization (P. Martynovych, K. Hrushevska). The system introduced by K. Hrushevska claims to be the most logical and least controversial. Hrushevska is also known for a perfect way of organizing variations of dumasy into classes.

Думи займають досить ізольоване місце в системі епічних традицій народів Європи та Азії. Це жанр порівняно невеликої епічної форми (одна дума укладається в текст розміром від декількох десятків до декількох сотень рядків). При цьому сюжетні типи дум не відзначаються особливою розгалуженістю і різноманітністю мотивів, а також не вирізняються наявністю епічних героїв та їх антагоністів. У них мало дії, тексти досить статичні, дійові особи або здійснюють втечу або вмирають, або вирушають на війну або повертаються, іноді вихваляються. У думах майже всі страждають і каються у вчинених гріхах. У текстах майже відсутній героїчний аспект (у тому вигляді, в якому він присутній у богатирських епосах), зате сильно виявляється рефлексуючий або, як писав М. Рильський [26, с. 7], ліричний елемент.